

МІСЦЕ ТА РОЛЬ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ У МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИНАХ

PLACE AND ROLE OF BUDGETARY INSTITUTIONS
IN INTERGOVERNMENTAL RELATIONS

Пилип'як В.В., аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття досліджує місце та роль бюджетних установ у міжбюджетних відносинах. Вона підкреслює, що бюджетні установи відіграють ключову роль у розподілі бюджетних коштів, що безпосередньо впливає на процеси планування, розподілу та використання бюджетних ресурсів. Наголошується, що уряди країн повинні приділяти належну увагу бюджетній політиці, розуміти роль та відповідальність у забезпеченні ефективного та прозорого управління державними фінансами. Ефективність систем управління бюджетними установами та принципи контролю за їх діяльністю можуть змінюватись залежно від країни та часового проміжку. Стаття також аргументовано вказує на важливість бюджетних установ для стабільного розвитку держави, їх внесок у соціальний добробут громадян, а також важливість прозорого та ґрунтовного контролю за ними задля збільшення довіри від громадян до державних органів. Зазначається, що ефективне управління фінансами є ключовим для забезпечення стабільності та розвитку, що всвою чергу потребує контролю і визначення пріоритетності у витратах. Для цього необхідно проводити оцінку потреб у фінансуванні, розподіляти ресурси між різними секторами, такими як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура, враховуючи стратегічні пріоритети, а також впроваджувати ефективні механізми моніторингу та контролю. Доводиться, що ефективна взаємодія між центральними бюджетними установами і місцевими органами влади є важливою для економічного зростання і притоку інвестицій. Україна, на жаль, стикається з викликами та проблемами у цій сфері, включаючи нерівномірний розподіл доходів та витрат між бюджетами, недосконалу методику розрахунку трансфертів, брак координації між установами, недостатню прозорість та відсутність системи моніторингу ефективності використання коштів. Для вирішення цих викликів та удосконалення міжбюджетних відносин пропонується впровадження комплексних реформ та заходів, таких як вдосконалення законодавчої бази, підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів, удосконалення методики розрахунку міжбюджетних трансфертів, посилення координації між бюджетними установами, забезпечення прозорості та створення системи моніторингу.

Ключові слова: бюджетні установи, міжбюджетні відносини, розподіл бюджетних коштів, громадські послуги, планування бюджету, використання бюджетних ресурсів.

The article examines the place and role of budgetary institutions in intergovernmental relations. It emphasizes that budgetary institutions play a key role in the allocation of budgetary funds, which directly affects the processes of planning, distribution, and utilization of budgetary resources. It is emphasized that governments of countries should pay proper attention to budgetary policy, understand the role and responsibility in ensuring effective and transparent management of public finances. The effectiveness of budgetary institutions' management systems and principles of control over their activities may vary depending on the country and the time period. The article also convincingly argues for the importance of budgetary institutions for the stable development of the state, their contribution to the social well-being of citizens, as well as the importance of transparent and thorough control over them to increase citizens' trust in government authorities. It is noted that effective financial management is key to ensuring stability and development, which in turn requires control and prioritization in spending. To achieve this, it is necessary to assess financing needs, allocate resources among various sectors such as education, healthcare, and infrastructure, taking into account strategic priorities, and implement effective monitoring and control mechanisms. It is argued that effective interaction between central budgetary institutions and local authorities is crucial for economic growth and investment inflows. Unfortunately, Ukraine faces challenges and problems in this area, including uneven distribution of revenues and expenditures between budgets, imperfect methodology for calculating transfers, lack of coordination between institutions, insufficient transparency, and absence of a system to monitor the effectiveness of fund utilization. To address these challenges and improve intergovernmental relations, the implementation of comprehensive reforms and measures is proposed, such as improving the legislative framework, increasing the financial autonomy of local budgets, refining the methodology for calculating intergovernmental transfers, enhancing coordination between budgetary institutions, ensuring transparency, and creating a monitoring system.

Key words: budgetary institutions, intergovernmental relations, allocation of budgetary funds, public services, budget planning, utilization of budgetary resources.

Умови війни в Україні наголошують на необхідності системного вдосконалення та вивчення бюджетного права як ключового аспекту державного управління. У контексті військового конфлікту важливість ефективного управління фінансовими ресурсами стає критичною для забезпечення потреб оборони та відновлення постраждалих регіонів. Розуміння бюджетного права не лише сприяє ефективному розподілу коштів, а й підвищує прозорість та відповідальність в управлінні фінансами держави в умовах кризи.

У цьому контексті, вивчення бюджетного права стає ключовим елементом стратегії євроінтеграції України. Європейська інтеграція передбачає відповідність стандартам та вимогам Європейського Союзу, включаючи сферу фінансового управління. Розуміння та вдосконалення бюджетного права сприяє адаптації української системи управління до європейських програм розвитку.

Сучасні трансформації, що відбуваються в соціально-економічному житті України, особливо в сфері фінансів, висувають на передній план питання про нові підходи до адміністративно-правового регулювання бюджетного про-

цесу. Тому велика увага науковців, таких як Ю. Глушенко, С. Романенко, Є. Галушка, М. Малетич, Н. Зелінська та інші, приділяється проблемі інституційного забезпечення фінансово-правової компетенції державних органів, зокрема, розвитку бюджетного процесу.

Міжбюджетні відносини в сфері бюджетної системи країни є ключовим механізмом для ефективного розподілу та використання державних коштів. Вони складаються з різноманітних зв'язків між центральними органами виконавчої влади, місцевими владними органами та іншими бюджетними установами. Роль бюджетних установ, що належать до центральних та місцевих органів влади, визначається їх впливом на формування та реалізацію міжбюджетних відносин. Вони відіграють ключову роль у розподілі фінансових ресурсів між різними рівнями влади та сферами громадських потреб. Головна мета міжбюджетних відносин – забезпечення балансу між потребами різних рівнів влади та ефективним використанням бюджетних коштів, що потребує постійної взаємодії та координації між бюджетними установами на всіх рівнях влади. Невід'ємним аспектом є розподіл повнова-

жень та відповідальності між бюджетними установами. Центральні та місцеві бюджетні органи мають визначені функції і обов'язки у управлінні фінансовими ресурсами, зокрема, контроль за їх використанням, визначення пріоритетів у виділенні бюджетних асигнувань та забезпечення виконання бюджетної політики країни. У даному науковому тексті ми поглибимо розуміння ролі бюджетних установ у міжбюджетних відносинах, розглянемо їхні функції та взаємозв'язок з іншими суб'єктами бюджетного процесу [1, с. 33].

Однією з ключових та складних проблем управління державними фінансами у будь-якій країні є ефективне вирішення внутрішніх відносин у бюджетній системі, зокрема між центральним урядом та місцевими органами самоврядування, а також перерозподіл бюджетних ресурсів, що впливає з об'єктивних різниць у рівнях соціально-економічного розвитку окремих регіонів.

Ефективна та раціональна організація системи міжбюджетних відносин сприяє досягненню ряду цілей:

1. Підвищення якості життя населення та соціального захисту, забезпечення однаково високого рівня фінансування для всіх територіальних громад.

2. Забезпечення сталого економічного зростання за рахунок оптимального використання фіскального потенціалу кожного регіону та країни в цілому.

3. Зміцнення територіальної єдності країни через запобігання конфліктам між органами влади різних рівнів.

Міжбюджетні відносини є складним явищем і можуть бути розглянуті з правової, економічної та політичної точок зору. У бюджетній системі України спостерігається значний рівень централізації бюджетних ресурсів, що свідчить про переважання владних повноважень на рівні центрального уряду та слабкість фінансової бази місцевих бюджетів [2, с. 116–125].

Стаття 81 Бюджетного кодексу України дає нам визначення. Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, АРК та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України [3].

У процесі організації міжбюджетних відносин вони координуються органами влади та управління, які мають повноваження щодо складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів. Міжбюджетні відносини виникають на етапі виконання бюджетів і базуються на необхідності перерозподілу бюджетних ресурсів всередині бюджетної системи. Ці відносини стосуються розподілу доходів і витрат між різними рівнями бюджетної системи, регулювання дефіцитів та профіцитів бюджетів, надання трансфертів і субсидій, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Розуміння ролі бюджетних установ у міжбюджетних відносинах є складним і багатограним питанням. Воно фундаментально пов'язане з принципами фіскальної політики, державними фінансами та управлінням. Ці інституції відіграють важливу роль в управлінні державними ресурсами. Гарантуючи, що ці ресурси використовуються для продуктивних цілей, таких як розвиток інфраструктури, освіта та охорона здоров'я. Ефективне управління ресурсами є ключем до покращення державних послуг, що може стимулювати економічне зростання та підвищити загальну якість життя громадян.

Для того, щоб усвідомити важливу місію бюджетних установ в міжбюджетних відносинах, потрібно розглянути їхню важливість для бюджету. Саме бюджет України — стає тією самою системою координат, в якій діють і перебувають бюджетні установи під час здійснення ними міжбюджетних відносин.

Бюджетні інституції – це великий набір правил і положень, які регулюють підготовку, затвердження, виконання та аудит державного бюджету.

Етап підготовки бюджету передбачає значну роботу з планування та прогнозування. Цей етап зазвичай вимагає ретельної оцінки поточного стану економіки та майбутніх очікувань. Він передбачає визначення фінансових потреб і пріоритетів країни, які значною мірою залежать від економічного клімату та цілей уряду [4, 272–277].

Етап затвердження, з іншого боку, забезпечує відповідність бюджету політиці та цілям уряду. Цей етап часто передбачає детальний розгляд і схвалення законодавчими органами. Це робиться для того, щоб гарантувати, що бюджет відповідає цілям країни і підтримує програму соціально-економічного розвитку.

Етап виконання передбачає фактичний розподіл бюджетних коштів між різними державними відомствами та проектами. Ця фаза є вирішальною, оскільки це практична реалізація бюджету.

Нарешті, етап аудиту гарантує, що всі фінансові операції проводяться законно і прозоро. Це гарантує, що державні кошти використовуються відповідально і що існує підзвітність за витрати. Цей аспект є надзвичайно важливим, оскільки довіра громадськості до інституцій є наріжним каменем функціонуючої демократії.

Важливу роль бюджетні установи також відіграють у питанні фіскальної політики. Ця політика визначає плани доходів і видатків уряду. Вона є ключовою для досягнення економічних цілей країни. Бюджетні установи забезпечують відповідність цієї політики загальним економічним цілям уряду, а також її ефективне та результативне впровадження. Вони беруть участь у встановленні фіскальних правил, які, по суті, є керівними принципами, що обмежують розмір боргу, дефіциту або видатків, які може здійснювати уряд. Ці правила не лише підтримують фіскальну дисципліну, але й запобігають перевитратам, які потенційно можуть призвести до економічної нестабільності. В межах цієї політики на бюджетні установи покладено завдання встановлювати фіскальні цілі та забезпечувати їх досягнення, відіграючи таким чином ключову роль у збереженні макроекономічної стабільності. Ця стабільність є життєво важливою, оскільки вона прокладає шлях до залучення інвестицій. Стабільне фіскальне середовище є привабливим для інвесторів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Таке сприятливе середовище має важливе значення для стимулювання економічного зростання, оскільки воно заохочує приплив капіталу та сприяє розвитку бізнесу.

Крім того, бюджетні установи також здійснюють моніторинг результативності цієї політики та пропонують необхідні корективи, виходячи з постійно мінливих економічних умов та результатів. Цей цикл зворотного зв'язку має вирішальне значення для забезпечення того, щоб фіскальна політика залишалася ефективною та актуальною в динамічному економічному середовищі, відіграючи, таким чином, важливу роль у підтримці фіскальної стабільності.

Значуща роль бюджетних установ проглядається і у зменшенні нерівності в доходах, впроваджуючи прогресивну податкову та видаткову політику. Ця політика спрямована на забезпечення більш справедливого розподілу багатства серед населення, тим самим сприяючи інклюзивному зростанню та підвищенню соціальної згуртованості.

Бюджетні установи відіграють ключову роль у міжбюджетних відносинах, оскільки вони є відповідальними за формування, виконання та контроль бюджетів на різних рівнях. На державному рівні центральними бюджетними установами є Міністерство фінансів, Державна казначейська служба, Державна аудиторська служба та інші органи виконавчої влади, які беруть участь у бюджетному процесі. На місцевому рівні бюджетними установами є місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, які відповідають за формування та виконання місцевих бюджетів [5, с. 109–112].

Міністерство фінансів виступає в ролі головного органу, що регулює та координує міжбюджетні відносини в державі. Це ключовий орган, відповідальний за забезпечення взаємодії між різними рівнями бюджетної системи та виконання бюджетної політики національного рівня. Міністерство фінансів також відповідає за формування фінансової стратегії держави та регулювання фінансових відносин між різними галузями економіки. Його основні повноваження та функції у сфері міжбюджетних відносин включають:

1. Розробка та реалізація державної бюджетної політики, включаючи визначення принципів розподілу доходів і витрат між бюджетами різних рівнів.

2. Підготовка проекту Державного бюджету та консолідованого бюджету країни.

3. Встановлення нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до бюджетів різних рівнів.

4. Визначення обсягів міжбюджетних трансфертів (дотацій, субвенцій, субсидій) для забезпечення збалансованості місцевих бюджетів.

5. Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та цільовим використанням бюджетних коштів на всіх рівнях бюджетної системи.

Державна казначейська служба відіграє важливу роль у реалізації міжбюджетних відносин шляхом забезпечення централізованого управління бюджетними коштами на всіх рівнях. Її основні функції та повноваження у сфері міжбюджетних відносин включають [6, с. 30]:

1. Розподіл міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами відповідно до встановлених нормативів та порядків.

2. Здійснення касового виконання державного та місцевих бюджетів через систему єдиного казначейського рахунку.

3. Контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, що передаються з одного бюджету до іншого.

4. Ведення обліку та звітності про виконання бюджетів усіх рівнів бюджетної системи.

Роль Державної аудиторської служби у міжбюджетних відносинах

Державна аудиторська служба відповідає за здійснення зовнішнього державного фінансового контролю та аудиту використання бюджетних коштів на всіх рівнях бюджетної системи. Її основні функції та повноваження у сфері міжбюджетних відносин включають:

1. Проведення державних фінансових аудитів та перевірок дотримання бюджетного законодавства на всіх рівнях бюджетної системи.

2. Оцінка ефективності управління бюджетними коштами, що передаються між бюджетами різних рівнів.

3. Виявлення порушень у сфері міжбюджетних відносин та розробка рекомендацій щодо їх усунення.

4. Надання висновків та рекомендацій щодо удосконалення системи міжбюджетних відносин та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у міжбюджетних відносинах, оскільки вони є безпосередніми учасниками процесу формування та виконання місцевих бюджетів. Їхні основні функції та повноваження у сфері міжбюджетних відносин включають:

1. Формування та затвердження місцевих бюджетів, забезпечення їх збалансованості та ефективного використання бюджетних коштів.

2. Участь у розподілі міжбюджетних трансфертів та визначенні їх обсягів у відповідності до встановлених нормативів.

3. Співпраця з центральними органами влади з питань міжбюджетних відносин, надання пропозицій щодо їх удосконалення.

4. Контроль за ефективним використанням бюджетних коштів, що надходять з інших бюджетів у вигляді трансфертів.

5. Забезпечення прозорості та підзвітності у сфері міжбюджетних відносин на місцевому рівні [8, с. 301–307].

Незважаючи на важливу роль, яку відіграють бюджетні установи у міжбюджетних відносинах, існують певні виклики та проблеми, які потребують вирішення для забезпечення ефективного розподілу та використання бюджетних коштів. Серед ключових викликів можна виділити:

1. Нерівномірний розподіл доходів та витрат між бюджетами різних рівнів, що призводить до дисбалансів та необхідності надання значних обсягів міжбюджетних трансфертів. Це може створювати залежність місцевих бюджетів від центрального та знижувати їх фінансову самостійність.

2. Недосконала методика розрахунку та розподілу міжбюджетних трансфертів, що не завжди враховує реальні потреби територій та може призводити до нераціонального використання бюджетних коштів.

3. Брак ефективної координації та взаємодії між бюджетними установами різних рівнів у питаннях міжбюджетних відносин, що ускладнює процес прийняття рішень та знижує ефективність бюджетної політики.

4. Недостатня прозорість та підзвітність у сфері міжбюджетних відносин, що може сприяти зловживанням та нецільовому використанню бюджетних коштів.

5. Відсутність належної системи моніторингу та оцінки ефективності використання міжбюджетних трансфертів, що ускладнює процес вдосконалення міжбюджетних відносин [7].

Для вирішення цих викликів та удосконалення міжбюджетних відносин необхідно впроваджувати комплексні реформи та заходи, серед яких:

1. Вдосконалення законодавчої бази з питань міжбюджетних відносин, зокрема, чітке визначення принципів розподілу доходів і витрат між бюджетами різних рівнів, а також механізмів надання та розподілу міжбюджетних трансфертів.

2. Підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів шляхом розширення їх дохідної бази та зменшення залежності від міжбюджетних трансфертів.

3. Удосконалення методики розрахунку та розподілу міжбюджетних трансфертів, впровадження формульного підходу, який би враховував реальні потреби територій та стимулював їх до нарощування власних доходів.

4. Посилення координації та взаємодії між бюджетними установами різних рівнів у питаннях міжбюджетних відносин, створення ефективних механізмів обміну інформацією та прийняття спільних рішень.

5. Підвищення прозорості та підзвітності у сфері міжбюджетних відносин, забезпечення доступу громадськості до інформації про розподіл та використання бюджетних коштів на всіх рівнях.

6. Створення ефективної системи моніторингу та оцінки ефективності використання міжбюджетних трансфертів, розробка відповідних показників та критеріїв оцінки.

7. Посилення ролі Державної аудиторської служби у здійсненні контролю за дотриманням бюджетного законодавства та ефективним використанням бюджетних коштів на всіх рівнях бюджетної системи.

8. Підвищення кваліфікації та професійного рівня працівників бюджетних установ, задіяних у сфері міжбюджетних відносин, забезпечення їх належною підготовкою та постійним навчанням [9, с. 76–81].

Реалізація цих заходів дозволить удосконалити систему міжбюджетних відносин, підвищити ефективність розподілу та використання бюджетних коштів, забезпечити збалансований розвиток територій та покращити якість надання публічних послуг населенню.

Усвідомлення важливості міжбюджетних відносин та їхнього ефективного управління необхідне для створення стійкого фінансового фундаменту на всіх рівнях

влади. Співпраця між центральним та місцевими органами влади, а також активна участь громадськості, виявляється ключовими факторами у досягненні цієї мети. Засвоєння передових підходів до розподілу бюджетних ресурсів, підвищення рівня відкритості та прозорості в управлінні, а також вдосконалення контрольних механізмів стають визначальними складовими успішної бюджетної політики. Виклики, пов'язані з міжбюджет-

ними відносинами, вимагають системних реформ із застосуванням інноваційних підходів, спрямованих на створення більш справедливої та ефективної системи управління фінансовими ресурсами. Тільки шляхом спільних зусиль та розуміння важливості оптимального розподілу бюджетних коштів можна забезпечити стає економічне зростання, соціальну справедливість та підвищення якості життя громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федосов В., Опарін В., Львович С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрямки: Моногр. / за ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2022. 387 с.Р
2. Рябушка, Л.Б. Міжбюджетні відносини у забезпеченні соціальноекономічного розвитку регіону. *Економічний форум*. 2013. № 1. С. 116–125.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
4. Чвалюк А.М. Етапи формування закону про державний бюджет *Форум права*. 2007. № 3. С. 272–277.
5. Романенко, Є.О. Види розпорядників бюджетних коштів та їх діяльність. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 109–112.
6. Галушка Є. О. Бюджетний менеджмент: Навч.-метод. посіб. Чернівці: Книги-XXI, 2017. 280 с.
7. Бюджетний моніторинг. URL: [https://www.ibser.org.ua/news/byudzhetnyy-monitoring\(lfnf](https://www.ibser.org.ua/news/byudzhetnyy-monitoring(lfnf) (дата звернення: 15.09.2020).
8. Новосолова О. С. Теоретичні аспекти побудови системи управління державним боргом. *Економічний аналіз*. 2023. Том 14. № 1. С. 301–307.
9. Глущенко Ю.А. Бюджетний менеджмент як дієвий механізм державного управління та місцевого самоврядування. *Державне управління: теорія та практика*. 2023. № 2. С. 76–81.